

Rubikova kostka jako metafora pro intersekcionalní přístup

Alena Křížková

Romero, M. 2018. *Introducing Intersectionality*. Cambridge: Polity Press.

Mary Romero, současná prezidentka Americké sociologické asociace a profesorka sociální spravedlnosti na Arizonské státní univerzitě, která se ve své práci zabývá sociálními nerovnostmi, péčí, nájemnou domácí prací a podnikáním z intersekcionalní perspektivy, přichází ve své nové knize *Introducing Intersectionality* s metaforou Rubikovy kostky pro analýzu, jež bere v úvahu přítomnost více systémů moci najednou v každé interakci, sociální pozici nebo v každém historickém okamžiku. Tato metafora je pouze ilustrativní a Mary Romero nejde příliš do hloubky ve vysvětlování jejího možného praktického využití při analýze či jejích limitů, které může přinášet. Více si o přístupu Mary Romero k této metafoře a k využití intersekcionalního přístupu můžete přečíst v rozhovoru v tomto čísle.

Cílem *Introducing Intersectionality* je ukázat, jakým způsobem spolu souvisejí různé zdroje znevýhodnění v našem každodenním životě. Romero chce zejména zdůraznit dynamiku sociální nerovnosti, jejíž pochopení je podle jejího názoru zcela zásadní pro dosahování sociální spravedlnosti. Nerovnosti i jejich spolupůsobení jsou totiž silně kontextuální, tedy závislé na místě a čase, ve kterém se nacházíme. Romero vychází z jedné z nejznámějších metafor intersekcionality, intersekcionality jako matice, která má tři úrovně, „na nichž jedinci simultánně zažívají podřízení a odpor vůči němu: úroveň osobní biografie; skupinová nebo komunitní úroveň kulturního kontextu vytvářeného rasou, třídou a genderem; a systémová úroveň sociálních institucí“ (Collins 1990: 227, cit. podle Romero 2018: 56). Přeměna matice v Rubikovu kostku má naznačit dynamiku komplexního (spolu)působení systémů nerovností.

Autorka v knize často využívá svých osobních zkušeností se znevýhodněním. To dělá knihu nejen nesmírně čtivou, ale i provokující k úvahám nad tím, kde a jak sami dnes a denně zažíváme z(ne)výhodnění. Zároveň se zabývá mnoha velmi aktuálními sociálními problémy současné americké společnosti, jako je imigrace, rasově orientované policejní násilí, majetkové nerovnosti, krize péče a dalšími. První kapitola prakticky ukazuje, jak jsou systémy moci „efektivní“, protože jsou zakotveny v sociálních politikách a institucionálních praktikách, jež znevýhodňují nebo zvýhodňují určité typy sexuality, občanského statusu, třídních a genderových pozic. Romero toto zakotvení představuje na příkladech různých osvětových akcí, politik a zákonů. Vybrané příklady se týkají rodičovství, rodičovské péče a dětství, což jí umožňuje upozornit jednak na proces reprodukce nerovností prostřednictvím socializace, jednak na proces repro-

dukce nerovností jejich zakotveností v politikách, právu i institucích. Ukazuje, jak je možné odhalit vliv systémů dominance zaměřením se na nerovnou distribuci zdrojů a příležitostí, přičemž na každého jsou kladeny stejné nároky a (ne)úspěchy všech jsou poměřovány stejnou normou. Příkladem je omezený přístup cizinců ke stejným mzdám a k sociálním dávkám a porovnávání jejich „schopnosti“ dosáhnout určitého životního standardu rodiny s rodinami z majoritní společnosti, jež mají přístup jak k vyšším mzdám, tak i k sociální podpoře. Dalším příkladem je dostupnost služeb péče o děti. Nízkou dostupností zařízení péče o děti do tří let se ČR začíná přibližovat situaci v USA, kde přístup k těmto službám je také často de facto zajištěn jen pro vysokopříjmové skupiny populace.

Ve druhé kapitole Romero vysvětluje vývoj konceptu intersekcionality a zejména to, že od začátku šlo jak o vědecký koncept s cílem lépe porozumět vzájemné interakci zdrojů z(ne)výhodnění, tak o aktivistický přístup s cílem upozornit na znevýhodnění některých skupin a dosahovat sociální spravedlnost. Ukazuje, jak se v historii postupně rozšiřovalo poznání o tom, že struktury moci se vzájemně posilují a že pouze jednodimenzionální pohled s využitím např. kategorie genderu nemůže odhalit znevýhodnění některých skupin, např. černých žen. Romero zde rovněž nabízí kritiku konceptu diverzity a genderové slepoty. Podle ní důraz na diverzitu je důrazem na individuální charakteristiky, který opomíjí reprodukci a udržování nerovností a umožňuje lidem věřit, že jsou tolerantní, zatímco intersekcionální přístupy se zaměřují na sociální strukturu. Kritizuje postoj slepý k rase nebo k genderu, založený na představě, že když tyto kategorie nebudeme sledovat a se všemi budeme zacházet stejně, rasismus ani sexismus se neprojeví. Tento přístup je poměrně běžný např. u zaměstnavatelů i na trhu práce v ČR (Maříková, Huchet, Formánková, Křížková 2016). Daný postoj ale zcela ignoruje privilegia jako „bílý/á“, „muž“ a především „bílí muži“, která však nezmizí, pokud budeme jejich existenci ignorovat. „Naproti tomu cílem intersekcionální analýzy je pochopit, jak privilegia a dominance fungují ve vytváření a udržování nerovností, a začít vytvářet systémy rovnosti“ (s. 59). Intersekcionality se zejména snaží zpochybnit jednodimenzionální přístupy k rase, třídě, genderu, sexualitě a občanství. Všechny tyto kategorie jsou totiž sociálně konstruované a mohou být podle Romero vysvětleny historií útaku a odporu.

Ve třetí kapitole autorka aplikuje intersekcionální hledisko na univerzitní prostředí a zahajuje ji zcela osobní zkušeností z jejího prvního shromáždění na nové univerzitě, kam byla na počátku své kariéry přijata. Ve svém úvodním proslovu prezident univerzity vyzvedl fakt, že díky letošní univerzitní afirmativní akci stoupl počet vyučujících z etnických a rasových minorit o 300 %. Když se rozhlédla, zjistila, že kromě ní jsou tam už jen další dva. V průběhu recepce, když s prezidentem univerzity osobně mluvila, jí řekl, že do tohoto setkání zatím nepotkal mnoho Mexičanek, kromě toho, že je potkal jako prostitutky v Tijuaně, když byl na vojenském výcviku v San Diegu. „Dále

prohodil poznámku o pokroku, který „moji lidé“ udělali, a přivítal mě na univerzitě“ (s. 61). Toto naprosto šokující chování však není podle Romero výjimečné. Dále v této kapitole využívá příkladů dvou disertačních výzkumů: Reshawna Chapple (Chapple 2012, cit. podle Romero 2018), která provedla etnografický výzkum zkušeností černých hluchých vysokoškolaček, a Becky Petitt (Petitt 2008, cit. podle Romero 2018), jejíž disertace je založena na výzkumu zkušeností nízkopříjmových zaměstnankyň univerzity. Na příkladech výsledků těchto dvou výzkumů ukazuje, jak každodenní mikroagrese, např. přehlížení, jež tyto ženy zažívají jak od studentů a vyučujících, tak i od spolupracujících, udržují nerovnosti.

Další kapitola se zabývá konstrukcí genderové identity, protože intersekcionalita je někdy považována za jeden z hlavních příspěvků k jejímu zkoumání. Romero ilustruje, jak genderová identita není pevně daná, ale je sociálně konstruovaná, a že tato sociální konstrukce se historicky odehrává v konkrétních socioekonomických kontextech, tedy může se v jiné kontextuální konstelaci měnit. K ilustraci tohoto kontextuálního procesu využívá příkladů zahrnujících v USA mediálně velmi známý případ coming outu bývalého zlatého olympijského medailisty Bruce Jennera / Caitlyn. Tato bílá, zdravá, trans žena z vyšší třídy se identifikovala s hegemonickou feminitou, jež zdůrazňuje její rasové a třídní zvýhodnění. Intersekcionalní přístup se znalostí různých historických kontextů a genderových zvýhodnění a útlaku bílých a černých umožňuje zkoumat nuance, které se objevují v mediálním zpracování celé kauzy i v porovnání s mediální prezentací např. černých špičkových sportovkyň. Pro další příklady jde Romero do nejvyšší americké politiky, a jednak porovnává mediální reakce na chování a image bývalé první dámy Michelle Obama, u níž byly např. kritizovány šaty bez rukávů jako příliš odhalující, zatímco akty současné první dámy příliš nepohoršovaly, jednak analyzuje i genderovou identitu, kterou ve volební kampani představoval Donald Trump, jemuž procházela i obvinění ze sexuálního obtěžování. Romero zde rozebírá i vysoce aktuální téma interakce genderu, rasy a třídy na příkladu kriminalizace mladých Latino a černých mužů, která probíhá už od školy prostřednictvím neustálého dohledu, podezřívání a stigmatizace v prostředí omezených příležitostí a vysoké nezaměstnanosti, kde ve veřejném prostoru dominuje bílá heterosexuální maskulinita střední třídy.

V páté kapitole se autorka zaměřuje na přístup k občanským právům, který je strukturován rasou, třídou, genderem, sexualitou a zdravím. Analýza ukazuje, že historicky a geograficky je přístup k občanským právům definován právním a soudním systémem, který byl vždy sám o sobě založen na interakci jednotlivých systémů moci. Například ještě v 19. století bylo občanství rezervováno pouze pro zajištěné bílé muže. Dalšími příklady může být rasová a genderová segregace ve školách, dopravě i bydlení. Zároveň Romero podrobně dokumentuje, jak mediální praktiky i praktiky dalších institucí (např. policie) udržují specifické rasové, třídní, genderové, věkové a sexualizované obrazy imigrantů, jež potom mají negativní vliv na každodenní život

mnoha imigrantů a imigrantek i neimigrantů a neimigrantek třeba v podobě neustálého dohledu a kontrol. I když celá kniha průběžně ilustruje využití intersekcionalního přístupu na analýze jednotlivých aktuálních sociálních problémů, v poslední analytické kapitole si autorka vybírá specificky tři sociální problémy: majetkové nerovnosti, krizi péče a hnutí Black Lives Matter, na nichž chce demonstrovat, jak je rozpoznání vztahu mezi osobní biografií a historií z intersekcionalního hlediska důležité pro získání poznatků, které jsou třeba k dosahování sociální spravedlnosti. Zejména se věnuje otázce majetku a dokládá, jak mají majetkové nerovnosti svůj historický základ a jak závisejí nejen na genderu, třídě a rase, ale i na komunitě původu, datu a okolnostech imigrace, religiozitě a dalších proměnných. Jako příkladu je zde využito vlastnictví bydlení, kde Mary Romero ukazuje, že praktiky predátorského poskytování drahých a jinak nevýhodných půjček před poslední ekonomickou krizí byly zaměřeny především na černošské rodiny. Z majetkových nerovností, které jsou takto veřejnými politikami umožněny a generovány, vzniká mnoho dalších sociálních problémů.

V závěrečné kapitole přichází Mary Romero s dalším příkladem z praxe, aby dokázala, že intersekcionalní analýza by se měla zaměřovat na životní podmínky z hlediska různých dimenzí identity a odlišných perspektiv. Příkladem může být téma masové kriminalizace a uvěznění černých chlapců a mladých mužů, o němž se v poslední době poměrně značně diskutuje, a probíhá i vládní program zaměřený na vzdělávací a kariérní příležitosti pro tuto skupinu populace. Autorka poukazuje na kritiku z intersekcionalní perspektivy, která této iniciativě evidentně chybí. Kimberlé Crenshaw ve své zprávě upozornila na to, že s černými chlapci je zacházeno jako s podezřelými třikrát častěji než s bílými chlapci, s černými dívkami je jako s podezřelými zacházeno dokonce šestkrát běžněji než s bílými dívkami. V New Yorku jsou černé dívky 53krát častěji vyloučeny ze škol než bílé dívky, zatímco černí chlapci jsou desetkrát obvykleji vyloučeni než chlapci bílí (Crenshaw 2015: 16). Takže podle Romero nám v tomto případě programy zaměřené na černé chlapce sdělují, že černé dívky jsou na tom podobně jako bílé dívky a není třeba se jimi zvláště zabývat, i když intersekcionalní analýza ukazuje, že opak je pravdou.

Kniha je velmi přístupně napsaným úvodem do studia sociálních nerovností a sociálních problémů z intersekcionalní perspektivy. Nerozebírá ani různé teoretické, ani metodologické přístupy, ale praktickým způsobem předvádí, jak na sociální problémy intersekcionalně nahlížet.

Literatura

Crenshaw, K. W. 2015. *Black Girls Matter: Pushed out, Overpoliced and Underprotected*. New York. Dostupné z: https://www.atlanticphilanthropies.org/wp-content/uploads/2015/09/BlackGirlsMatter_Report.pdf.

- Maříková, H., Huchet, E., Formánková, L., Křížková, A. 2016. *Women of Management of Small Enterprises: Co-inspiration between Social and Conventional Enterprises to Promote Equal Access to Decision-making Positions of Six European Countries*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Romero, M. 2018. *Introducing Intersectionality* (Short Intr). Cambridge: Polity Press.

Jeden pohled na dějiny intersekcionalního myšlení

Klaudia Teichmanová

Hancock, A.-M. 2016. *Intersectionality: An Intellectual History*. New York: Oxford University Press.

V roce 2016 vydalo nakladatelství Oxford University Press knihu s názvem *Intersectionality: An Intellectual History* Ange-Marie Hancock, profesorky politických a genderových studií na Univerzitě Jižní Kalifornie a autorky knih *The Politics of Disgust and the Public Identity of the „Welfare Queen“* (2004, NYU Press) a *Solidarity Politics for Millennials: A Guide to Ending the Oppression Olympics* (2011, Springer). Autorčiným záměrem je prozkoumat v této knize zrod intersekcionality jako průlomového analytického rámce, který umožňuje porozumět otázkám nerovnosti a nespravedlnosti. Nesnaží se vytvořit jediné správné dějiny intersekcionalního myšlení, k čemuž záměrně odkazuje i neurčitý člen v názvu, ale poskytnout čtenářkám a čtenářům přehled vlivů formujících z různých pozic intersekcionalní teorii včetně těch, jež vznikly dávno před dnes již kanonickými texty Kimberlé Crenshaw a Patricii Hill Collins.

Úvodní kapitola „Intersectionality: Intellectual Property or Meme?“ představuje klíčové debaty, které v rámci intersekcionalního přístupu probíhají v posledních dekáдах, jako je například vytěsňování role černošského feminismu v rámci vývoje intersekcionalní teorie nebo naopak vytěsňování role příspěvků autorek jiného etnického původu, jako jsou například Američanky latinsko-amerického původu (Latinas), Američanky mexického původu (Chicanas), Američanky asijského původu, i autorek z tzv. globálního jihu, ve prospěch černošských autorek. Hancock se také zabývá povahou intersekcionality v dnešní době, kdy se díky aktivismu a internetu rozšířila daleko za hranice akademického světa, ale kdy zároveň internetové zdroje často vynechávají otázku rasy, vliv černošského feminismu i multidisciplinární původ intersekcionalní teorie. Je tedy intersekcionalita duševní vlastnictvím, jež je nutné konzervovat, nebo virální mem, tj. replikující se jednotka kulturní informace? Hancock odmítá představu konzervace, neboť intersekcionalita nikdy nebyla uzavřeným systémem, a místo toho